

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

KÖNYV.
ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRAT

REVUE
POUR L'HISTOIRE DU LIVRE
ET DE LA PRESSE

124. ÉVFOLYAM

2008

4

ARGUMENTUM KIADÓ

SZEMLE

Le scriptorium d'Albi. Les manuscrits de la cathédrale Sainte-Cécile (VIIe–XIIe siècles). Catalogue de l'exposition présentée à la médiathèque Pierre-Amalric (Albi), 13 septembre – 15 décembre 2007. Sous la direction de Matthieu DESACHY. Rodez, 2007. Editions du Rouergue, 174 l. /Trésors écrits Albigeois II./

Albi, elvarázolt hely, amelyről álmodunk, hogy egyszer eljutunk oda életünkben. Mindig félreeső volt, olyan, ahova szívesen eltűntek mindazok, akiknek volt eltitkolnivalójuk, vagy akik, gondolataik mássága révén kénytelenek voltak eltűnni a szemek elől. Az atlanti partok és a Mediterraneum közti hegyekben, a történelemben többször találtak menedékre azok, akik nem voltak szívesen látottak a keresztény dogma központjaiban. Az első könyv ebből a városból, azokból az évekből maradt ránk, amikor Nagy Károly hatalomra jutott. Más világ ez, mint a skót és ír szerzetesek átvonulása utáni északi frank területek. Ott ők scriptoriumok sorát alapították: Saint Amandtól Sankt Gallenig, és tulajdonképpen tovább, a ligur partoktól nem távoli Bobbioig. A meroving időkben ritkák az emlékek (így például a 600 körül írt kánonok Albiból (a jelen katalógusban a 28–31. oldal), de a 9. század legelején a Sainte-Cécile és Saint-Salvi templomok személyzetéből formált káptalan iskolát és scriptoriumot alapított, és elkezdődött a rendszeres másolói munka. A karoling-kori alapítás emlékeit három csoportban mutatja be a katalógus: a liturgiai kéziratok, a kánonok, illetve az oktatáshoz készült könyvek. Természetes, hogy nem csak a helyi műhely munkái maradtak fenn a környéken, a kiállítás részeként láthatjuk például

a Pireneusok déli oldaláról való *Mappa Mundit* (8. század közepe) is. Patrick Gautier DALCHÉ mutatja be ezt a kort a tárgyleírásokhoz írt bevezetőjében („La fondation carolingienne”).

A 11. század elejétől maradtak fenn azok a kéziratok, amelyek tanúsítják, hogy a graduale, antiphonale, officium, vagy éppen az ismert requiem zenei anyagát is Albiban rögzítették. Ez még akkor is így van – Marie-Noël COLETTE szerint („Aux origines de la notation musicale”) –, ha a közeli aquitániai műhelyek közvetlen hatása miatt, nehéz azonosítani a másolás pontos helyét. Így a kiállított darabok közt többet (főként a korábbiakat) „Délnyugat-Franciaország” származási hely megjelölésével mutatnak be.

1959-ben, Jean PORCHER, a franciaországi könyvdíszítés történetét írva (*L'Enluminure française*. Paris, 1959. Arts et métiers graphiques) arról beszélt, hogy Albi környékén az 1000. év környékén megjelenik egy jellegzetes dél-francia művészeti stílus. Marianne BESSEYRE katalógusunkban ezt a megállapítást részletesebben kifejti („L'apogée de l'enluminure albigeoise: Sicard et l'art 1100”), nevesen megállapítja, hogy az aquitániai jelentős másolóműhelyek (Limoges, Moissac) már a 10. század folyamán egyesítik könyvdíszéseikben az állatok és az emberek ábrázolását, és ilyen darabot többet láthattak a kiállítás látogatói. Kétségtelen azonban, hogy a Sainte-Cécile scriptorium karoling-korszak utáni második jelentős korszaka a 11–12. század fordulóján volt, és az egyik legjelentősebb alakja e tevékenységnek Sicard archidiaconus volt.

Matthieu DESACHY, a katalógus utolsó tanulmányában (és a kiállítás utolsó tárlóiban) áttekinti a Sainte-Cécile műhely fennmaradt termékeit,

a ma Albiban található 7–12. századi kódexek történetét, és végigkíséri azt a Francia Forradalomig („Une prière de jeunesse comme préface avant l'éternité: la louange des morts”). E keretben bemutatja a 12. századi Albiban tevékeny közösség hétköznapi életét, és egy nagyon egyedi ottani írásbeli emléket az elhunytakról való megemlékezésről. A „holtak tekerése” felsorolja az elhunytakat, és halotti értesítés szokásos részeit hasonlóan röviden méltatja azokat. Az értesítés már a korszakban is elterjedt, és az elhunytakról szóló megemlékezést közösségtől közösséghez küldték tovább. Ezek a halotti értesítők alapul szolgáltak aztán egy sajátos liturgia kialakításához, hiszen szentmise keretében emlékeztek meg csoportosan, vagy kiemelkedő egyéniség esetén külön is az eltávozottakról. A kiállítás utolsó részét tehát, a 10–18. századi obituáriumok képezték.

MONOK ISTVÁN

Paris, capitale des livres. Le monde des livres et de la presse à Paris, du Moyen Âge au XXe siècle. Sous la direction de Frédéric BARBIER. Paris, 2007. PUF, 344 l.

Teljes joggal írhatnánk akár a könyv címléírásába, hogy ez a tanulmánykötet a „Bibliothèque historique de la ville de Paris” kiállításának (2007. november 16–2008. február 3.) katalógusa, hiszen szerkezetében is olyan, hogy a tanulmányokat a korszakból kiállított néhány dokumentum részletes leírása követi. Igaz, nem minden kiállított darab szerepel a kötetben. Technokrata, álpragmatikus világunkban maga a könyvtár, maga a kiállítás, a kiállítást elkísérő előadássorozat és a most ismertetendő kötet a luxuskategóriába tartozik. A könyvtár azért, mert a világon mindenütt egy „fővárosi” könyvtár létezik, és annak részeként helyismereti gyűjteményt gondolnak. Párizsban ez másféleképpen van. A könyv fővárosához illő módon, a párizsi helytörténetnek külön könyvtárat alapítottak, és ez ma is az egyik leggazdagabb párizsi könyvtár. Frédéric Barbier ötlete nyomán

a francia főváros a saját könyvtörténetét bemutató, grandiózus kiállítás támogatását határozta el. Mégpedig oly módon, hogy külön hangsúlyt fektettek arra, hogy a katalógus tanulmányai mellett nemzetközi szakembergárda is elmondhassa véleményét erről a históriáról. Így az érdeklődő közönség a kiállítás ideje alatt kéthetente előadásokat hallgatott egy-egy jelentős, itt kiállított darabról, vagy Párizs valamely könyvtörténeti korszakáról. A könyvelők bizonyára csodálják a fejüket, hogy a kiállítás veszteséges volt, Párizs azonban nyert, sokat nyert, és tegyük hozzá, egész Európa is nyert, a katalógusszerű tanulmánykötet hosszú évszázadokig fennmarad.

Párizs valóban az egyetemének köszönheti, hogy a 13. század közepére Európa legtekintélyesebb könyvkiadó centruma lett. A város körül a korai középkor óta működő másológyműhelyek (Saint-Denis, Saint-Germain-des-Prés), és a városiasodás megerősödésével erőre kapó újabb scriptoriumok (mint például Saint-Victor) hagyományt teremtettek ehhez, és megfelelő tapasztalatot halmoztak fel. A kéziratos könyvkiadás technológiájának átalakítása az egyetemi környezetben ('exemplar' és 'pecia' rendszer), illetve a nem egyházi másológyműhelyek megjelenése adott nagy lendületet a termelés mennyiségi fellendülésének. Ehhez természetesen kellett az a kereslet, amelyet az egyetem kollégiumai, a királyi család, illetve udvar tagjai, és a gazdagabb polgárok teremtettek. Nem feledjük el, hogy a francia királyi könyvtárat – több kastélyban elhelyezett kódexek egy helyre (Louvre) gyűjtésével, és katalógizálásával (1368) – V. Károly király (1364–1380) teremtette meg. Igaz, ez a gyűjtemény egy évszázad alatt széthullott, és majd XI. Lajos (1461–1483), VIII. Károly (1483–1498), és I. Ferenc (1515–1547) alapítja újra. Az ambiciózus, intézményekre koncentráló művelődéspolitikát kialakító király az egész ország számára példaként szolgált (lásd például Jean-t, Berry herceget). És azon túl is, a közeli Burgundiában. Jó Fülöp (1396–1467), és harmadik felesége, Portugál Izabella (1397–1471) komoly könyvtárral bírt, fiuk, Merész Károly (1433–1477), vagy az ő lánya, Burgundiai Má-

TARTALOM

<i>Hegyi Ádám</i> : Magyarországi diákok könyvgyűjtési és könyvtárhasználati szokásai Bázelen és Bernben a 18. században	377
<i>Czibula Katalin</i> : Kazinczy kézirat Metastasio-fordításáról	390
<i>Slíz Mariann</i> : Erzsébet királyné a ponyván – kultusz és politika	410
<i>Bálint Gábor</i> : A Vajna és Bokor cég története (1928–1948)	428

KÖZLEMÉNYEK

<i>Fekete Csaba</i> : Komáromi Csipkés György Bibliájához (helyesbítés)	439
<i>Bitskey István</i> : Telekesy István egri püspök könyvjegyzéke 1699-ből	443

FIGYELŐ

<i>Földesi Ferenc</i> : Laudáció lábjegyzetekkel. (Vizkelety András új kódexkatalógusa)	450
<i>Viskolcz Noémi</i> : Egy új szegedi sorozat: Habent sua fata libelli	453
<i>Monok István</i> : A bassanói Remondini Múzeum	455

NEKROLÓG

Jakó Zsigmond (1916–2008), a könyvtörténész (<i>Monok István</i>)	458
---	-----

BIBLIOGRÁFIA

<i>Papp Andrea–Hegyközi Ilona</i> : A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom 2007-ben	461
---	-----

SZEMLE

Le scriptorium d'Albi. Les manuscrits de la cathédrale Sainte-Cécile (VII ^e –XII ^e siècles). Catalogue de l'exposition présentée à la médiathèque Pierre-Amalric (Albi), 13 septembre – 15 décembre 2007. Sous la direction de Matthieu Desachy. Rodez, 2007. (<i>Monok István</i>)	475
Paris, capitale des livres. Le monde des livres et de la presse à Paris, du Moyen Âge au XX ^e siècle. Sous la direction de Frédéric Barbier. Paris, 2007. (<i>Monok István</i>)	476
Etzold, Ute Maria: Die Buchbinder und ihr Handwerk im Herzogtum Braunschweig von den Gildegründungen unter Herzog August bis zum Ersten Weltkrieg, 1651 bis 1914. Braunschweig, 2007. (<i>Rozsondai Marianne</i>)	479
Deutsche Presse aus Ungarn in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Literatur, Theater, Sprache und Aspekte der Identität. Auswahl und Nachwort von Rozália Bódy-Márkus. Herausgegeben von András F. Balogh und László Tamó. Bp. 2007. (<i>Rózsa Mária</i>)	481
Kamecke, Gernot–Le Rider, Jacques–Szulmajster, Anne: La codification – perspectives transdisciplinaires. Paris–Dresden, 2007. (<i>Désfalvi-Tóth András</i>)	483
Paas, John Roger: The German Political Broadsheet 1600–1700. Volume 9. (1662–1670) Wiesbaden, 2007. (<i>G. Etényi Nóra</i>)	484